

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ РІВНОВАГИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМ «СТРАТЕГІЇ - 2020»

Анотація. У статті зроблено акцент на проблемі тривалого депресивного стану національної економіки України. Представлено моделі рівноваги економіки та ключові грошово-виробничі фактори її регулювання з боку Національного банку та уряду України. Обґрунтовано методологічні підходи до оцінки стану економіки, шляхи її стабілізації через нейтралізацію ефекту монетизованої продуктово-цінової дихотомії. Окреслено характер фінансово-економічних реформ «Стратегії - 2020».

Ключові слова: розбалансованість економіки, модель рівноваги економіки, ключові фактори регулювання рівноваги, основні регулятори, реформи, відсоткові ставки, оборотність грошей.

M. Zablotskyi

PRACTICAL CONSIDERATIONS OF BALANCE REGULATION OF THE NATIONAL ECONOMY IN THE CONTEXT OF REFORMS "STRATEGIES - 2020"

Abstract. The article focuses on the problem of long-term depression of the national economy of Ukraine. The model of equilibrium of the economy and the key monetary and production factors of its regulation by the National Bank and the Government of Ukraine are presented. Methodological approaches to assessing the state of the economy, ways of its stabilization through the neutralization of the effect of monetized product-price dichotomy are substantiated. The nature of the financial and economic reforms "Strategy - 2020" is outlined.

Keywords: disbalance of the economy, model of equilibrium of the economy, the key factors regulating equilibrium, the main regulators, reforms, interest rates, money turnover.

1. Вступ

З початку 1990-х років до цього часу фінансовий і товарний ринки та національна економіка України в цілому перебувають у стані хронічної депресії з ознаками високої інфляції. За період 2000-2012 рр. на фінансовому ринку облікова ставка Національного банку знаходиться у межах 9-10 %, у комерційних банках депозитні ставки – у межах 10-20 %, кредитні – 25-30 %. На початок 2015 р., тобто з початком стрімкої девальвації гривні, з'явилися пропозиції збільшити облікову ставку на 4-6 пунктів, у результаті чого окремі комерційні банки для залучення вільних коштів мають наміри підвищити депозитні ставки до 25-30 %. Немає сумніву в тому, що основною причиною фінансово-економічної дестабілізації в Україні є, *по-перше*, низька продуктивна віддача праці і залученого капіталу в формі фізичного обсягу ВВП, а саме: з індексом 1,041 % на рік [9, с. 30], *по-друге*, надмірне зростання грошової пропозиції на руках споживачів, що виражає попит на продукт, з індексом – 1,275 [9, с. 59], результатом чого, згідно з диспропорцією між попитом (грошові доходи) і пропозицією (виробництво фізичного продукту), закономірним є щорічне зростання цін із темпом 1,150, або 15,0 % [9, с. 68].

Для української перехідної до ринку економіки становлення стабілізації дуже актуальне. Зрівноваження ринків і отримання хоч би відносної стабіль-

ності необхідне для економічного зростання. Це, як відомо, анонсовано у документі Президента України «Стратегія - 2020» і заходах по стабілізації з боку уряду України. Українські дослідники намагаються обґрунтувати теоретичні і практичні підходи до фінансово-виробничої стабілізації, проте владні чиновники не завжди вичерпно застосовують у практиці управління і регулювання здобутки українських науковців. Наприклад, О. В. Алейнікова обґрунтовує стратегію макроекономічного регулювання конкурентоспроможності національної економіки [1, с. 32-36]. Г. А. Мусатова – шляхи залучення фінансових ресурсів у розвиток реального сектора економіки [6, с. 131-134], Ю. Д. Радіонов – проблеми бюджету та їх вплив на регулювання економічного росту [8, с. 23-33]. Є чимало праць, присвячених фінансовій безпеці [2, с. 37-50], фінансуванню структурних зрушень [3, с. 20-28], активізації інвестиційно-інноваційних процесів [10, с. 45-46] та ін.

Метою статті є на основі моделювання фактичної вартості продукту $Qp=M$, де Q – фізична кількість виробленого продукту в рік, p – ціна одиниці продукту, M – грошові доходи (попит на гроші $Q=M/p$) та їх динамічної форми $I_Q \cdot i_p = I_M$ обґрунтувати методологічні аспекти регулювання стабілізації економіки і фінансово-економічних реформ для «Стратегії - 2020».

2. Регулятори економіки і пріоритети регулятивних заходів

Основним регулятором фінансового ринку є Національний банк України, що визначає обсяг грошової суми в обігу, товарного ринку – уряд України, який забезпечує виробництво фізичного обсягу продукту для споживання й експорту. Враховуючи фактичні макроекономічні тренди обсягів натурального продукту I_Q , грошей I_M , витрат I_M / i_p , наведених у вступі, стан української економіки можна представити нерівністю: $I_Q < I_M < I_M / i_p$. Шлях до рівноваги підказує нерівність, яку Національний банк і уряд України повинні способом радикальних реформ перетворити на обернену нерівність/рівність: $I_Q \geq I_M \geq I_M / i_p$. Вона описує умови «золотого правила», яке передбачає: продуктивність інвестованих в економіку капіталу і праці у формі обсягу натурального продукту Q має бути вищою/рівною національному доходу у формі кількості грошей M , а грошовий дохід – вищий/рівний національним витратам M/p [5, с. 88].

Нейтралізація ефекту монетизованої продуктово-цінової дихотомії. Випуск продукту представлено вартістю $M=Qp$, а його динаміку – через індексну форму $I_M=I_Q \cdot i_p$, що має вираз класичної дихотомії, тобто роздвоєння цілісності на дві її складові: обсяг виробництва продукту $I_Q=I_M / i_p$ і рівень ціни – $i_p=I_M / I_Q$, або $I_M / I_Q=i_p$. Українські ринки та економіка в цілому демонструють «монетизовану продуктово-цінову дихотомію», за якої $I_M > I_Q$ [5, с. 91]. Якщо припустити, що $I_Q=1.00$, то темп зростання ціни дорівнюватиме темпові зростання грошової маси: $1.275i_p=1.275I_M / 1.00I_Q$. Завдання Національного банку й уряду України – стабілізувати, тобто призупинити зростання «монетизованої продуктово-цінової дихотомії», і перейти до розвитку ефекту «продуктивної продуктово-цінової дихотомії» [5, с. 91], яка передбачає зниження темпів приросту, а далі і спаду рівня грошової маси через зростання її оборотності, інвестицій, обсягу натурального продукту, стабілізації, відповідно, і зниження цін до стану рівноваги економіки.

Інвестування виробництва маси натурального продукту Q при збереженні його щорічного зростання $1.041I_Q$. Йдеться про збереження задіяних у виробництві праці, капіталу, технологій і їх рівень продуктивності, але розширення виробництва за рахунок модернізації діючих, створення нових виробництв на основі зростання інвестицій, впровадження нових технологій із середньою продуктивністю (або й вищою) діючих виробництв. Це досягається шляхом зростання оборотності грошей насамперед на сегментах фінансового ринку й інвестиційних сегментах товарного ринку. За розрахованими нами показниками оборотності грошей коефіцієнт оборотності щорічно знижується до рівня $i_v=0.943$, а коефіцієнт приросту в обігу грошей i_m – до $0.057(1.000-0.943)$. Причому індекс приросту грошей становить $I_M=1.275$. Якщо, наприклад, підвищити оборотність до рівня $i_v=0.944$, тобто знизити коефіцієнт приросту грошей до $i_m=0.056$, то темп приросту грошей зменшиться до $1.2526(0,056 \cdot 1,275 / 0,057)$, або на $0,0224(1,2750-1,2526)$. Це

означає, що зростання оборотності грошей на 0.001 пункт знижує потребу в грошах на 2.24% . Якщо б таке прискорення оборотності грошей відбулося у 2012 р., то потреба в емісії готівки і запозичень знизилася б на 17319 млн. грн. ($0.0224 \cdot 773199$), а попит / пропозиція грошей становили б 755880 млн. грн. ($773199-17319$).

Для активізації функції інвестування $K=K(p, 1/p)$ необхідні такі регулятивні заходи:

а) Національний банк України забезпечує зростання коефіцієнта оборотності фінансового капіталу і грошей $v=aF(K, 1/M)$ на сегментах фінансового ринку шляхом приведення у відповідність норми відсотка на гроші (курсу акцій, валюти, облікової ставки, депозитно-кредитних ставок) до норми прибутку (рентабельності) у випуску продукту підприємств, яка за період 2001-2012 рр. становила у металургії – 5.2% , енергетиці – 2.2% , добувної галузі – 9.1% , машинобудуванні – 2.6% , хімічній галузі – 4.1% , деревообробній – 2.3% , харчовій – 2.5% , легкій промисловості – близько 1% . Саме валовий прибуток є основним джерелом інвестиційної спроможності підприємств, який складають норма амортизації основного капіталу (в Україні близько 9%) і норма чистого прибутку. Сьогоднішні норми відсотка на гроші, а саме: облікова ставка Національного банку – $8-10\%$, депозитні ставки комерційних банків – $5-22\%$, а кредитні – до 30% спровоковані виключно експоненційним трендом зростання грошової маси на рівні $1.275I_M$ через низькі обсяги виробництва натурального продукту в Україні, тобто за рахунок зростання інфляції випуску продукту $i_p=1.275I_M / 1.041I_Q=1 / 224$, тобто 22.4% щорічно. Поступове зниження норми відсотка на гроші, як було доведено вище, знижує потребу в грошах, або збільшує кількість фінансового капіталу та інвестицій $\uparrow K=M/p \downarrow$ за незмінної суми грошей, що саме потрібно для підвищення рівня кредитоспроможності інвесторів-виробників;

б) уряд України за умов зростання фінансового капіталу (акцій підприємств-емітентів, доступних кредитів, валюти) забезпечує активізацію виробничої функції $Qp=aF(K, L, t)$ шляхом фінансування розроблення власних технологій a , здійснення інвестицій K , перерозподілу зайнятості L , зниження втрат часу виробництва t :

- розроблення власних технологій a потребує, по-перше, створення інноваційного фонду для мобілізації українських вчених, конструкторів, винахідників, раціоналізаторів, фінансування їх інноваційних розробок і якнайшвидше впровадження у сферу економіки для модернізації виробничих процесів; по-друге, здійснення моніторингу наявного банку патентів і наявних винаходів щодо їх використання у покращенні технологій виробництва, спрямованих на зростання продуктивності праці та капіталу і зниження матеріальних затрат у вартості випуску продукту;

- здійснення інвестицій K у модернізацію наявних виробництв агропромислового, машинобудівного, авіабудівного, металургійного, хімічного, видобувного секторів і, особливо, у сферу послуг, які найшвидше можуть забезпечувати віддачу праці і

капіталу та розвиток галузей сфери послуг, малого і середнього підприємництва виробничого напрямку;

- *перерозподіл зайнятості L у модернізовані і новостворені виробництва і надання послуг*, особливо зі сфери управління, задля зниження тиску на бюджети всіх рівнів. На період 1991-1993 рр. у сфері управління було зайнято близько 400 тис. осіб, на початок 2014 р. – близько 1.2 млн. при тому, що хронічними є дефіцит бюджетів, з яких вони фінансуються, зростання зовнішньої і внутрішньої заборгованості, зниження резервів тощо. Також заробітну плату виробників необхідно привести у відповідність до рівня продуктивності праці, управлінців – до впливу їх рішень на зростання продуктивності праці, пенсій усіх категорій до реальних, а не інфляційних, доходів, отриманих за продуктивну й ефективну працю. Проблема інфляції – це виключно проблема уряду щодо управління рухом і розподілом грошей, виробництва продукту і розподілу національного доходу;

- *зниження втрат часу виробництва t є одним із факторів зростання виробництва обсягу натурального продукту Q* . На жаль, статистика офіційних втрат часу праці, простоїв виробництва зараз не відображає. За минулі роки наводилося близько 20 %, а неофіційно, мабуть, і більше. За нашими розрахунками, щорічний приріст випуску продукту – 235758,3 млн. грн. (табл. 1), реальні втрати приросту – 47151,66 млн. грн. Відповідно до відносної вартісної структури випуску продукту в системі національних рахунків (*Статистичний щорічник України за 2012 рік*, с. 33) проміжне споживання (57,69 %) втратило 27201,79 млн. грн. ($0,5769 \cdot 47151,66$), оплата праці найманих працівників (20,68 %) – 9750,96 млн. грн. ($0,0608 \cdot 47151,66$), інші податки, за винятком інших субсидій, пов'язаних із виробництвом (6,08 %), – 2866,83 млн. грн. ($0,0608 \cdot 47151,66$), валовий прибуток (15,55 %) – 7332,08 млн. грн. ($0,1555 \cdot 47151,66$).

Проте оцінка факторно-результуючих змінних ринків і економіки України показала, що на період 2012 р. і навіть на 2014 р. вони функціонують із параметрами моделі $1,041I_Q \cdot 1,1549i_p < 0,943i_v \cdot 1,275I_M$ та коефіцієнтом зміни (+, -) грошового попиту / пропозиції 0,057(1,000-0,943). Розрахунки показують, що стабілізації цін і становлення відносної рівноваги ринків й економіка можуть набути за $i_v=0,951$ і коефіцієнта зміни (-) пропозиції/попиту грошей 0,049. Тоді приріст грошей знизиться до $1,096I_M=(0,049 \cdot 1,275) / 0,057$, або до 9,6% щорічно при збереженні $I_Q=1,041$, але стабільної ціни з індексом $i_p=(0,951i_v \cdot 1,096I_M) / 1,041I_Q=1,0422i_vI_M / 1,041I_Q=1,001$. Таким чином стабілізація, відносна рівновага ринків і економіки в цілому можлива з параметрами моделі $1,041I_Q \cdot 1,001i_p \approx 0,951i_v \cdot 1,096I_M$. Подальше підвищення оборотності грошей із коефіцієнтами $i_v=0,952$, зниження зміни спаду грошей $0,048$, $I_M=1,073$ чи $i_v=0,953$, $0,047$, $I_M=1,051$ нецільове, тому що ціна знижуватиметься з коефіцієнтом менше від одиниці через перевиробництво обсягу натурального продукту з наслідками фінансової кризи.

3. Фінансово-економічні реформи у контексті «Стратегії-2020»

Регулювання господарської системи країни – це регулювання обсягу пропозиції грошей для виробництва обсягу натурального продукту і попиту на гроші до потреб споживання. Метою регулювання є баланс національних витрат і національного доходу в грошовій формі за стабільності цін, чого немає в Україні [4, с. 132-147]. Національному банкові та урядові України належить розробити реформи переходу від «споживчо-інфляційної» до «накопичувально-дефляційної» регулятивної системи, що передбачають радикальні зміни: інституційних передумов, відсоткової політики суб'єктів фінансового ринку, інвестиційних пріоритетів і вартісної структури продукту, розподілу національного доходу.

Реформи інституційних передумов. Стосуються правових, фінансових, економічних, виробничих, розподільчих, торговельних засад переспрямування інвестиційної ініціативи виробництва натурального продукту від центральних органів влади до підприємств і підприємців за підтримки обласних, районних органів влади та самоврядування. Інституційні реформи повинні забезпечити: а) економічну свободу виробництва і споживання; б) пріоритет приватної власності у сфері виробництва продукту і надання послуг; в) максимізацію кількості конкурентів і мінімізацію кількості монополістів; г) доступ до кредитів і ринків збуту продукту та захист інвестицій і доходів; д) бюджетні обмеження (мінімізація витрат) на всіх рівнях управління; е) передбачувану фінансову, інвестиційну і розподільчу політику уряду.

Реформи відсоткової політики суб'єктів фінансового ринку. Стосуються мінімізації або ж ліквідації спекулятивних фінансових операцій на фондовому, кредитному і валютному сегментах фінансового ринку. Саме тут формуються норми відсотка на гроші (курси акцій, валюти, депозитно-кредитні ставки), джерелом яких є *норми валового прибутку (амортизація + чистий прибуток) у вартості продукту підприємств-позичальників*. Для стабілізації і балансової рівноваги економіки *норми відсотка на гроші не можуть перевищувати норми валового прибутку підприємств у сферах виробництва товарів і послуг*. Перевищення норми відсотка на гроші норми валового прибутку провокує отримання швидких інфляційних доходів і прибутків через зростання цін, які Національний банк із урядом України змушені фінансувати не забезпеченою натуральним продуктом емісією готівки, запозиченнями у населення та зарубіжних кредиторів. Таке регулювання ніколи не стабілізує і не збалансує економіки.

Реформи інвестиційних пріоритетів і вартісної структури продукту. Стосуються насамперед активізації сегментів фінансового ринку як основного джерела фінансових інвестицій, що є основою реальних інвестицій в усі галузі національної економіки. Йдеться про підвищення рівня доступу інвесторів до запозичень у кредитних установах через зниження норми відсотка на гроші, які

є вагомою причиною низької активності на ринках фінансових і реальних інвестицій, продуктивності праці й капіталу (– 4, + 4 %) та ефективності виробництва продукту з рентабельністю – 5,+ 5 %. Завдання Національного банку й уряду України полягає у створенні передумов: а) доступ до кредитних ресурсів інвесторам-виробникам на всіх сегментах фінансового ринку; б) доступ до засобів технологій і новаційної техніки на ринках інвестиційних товарів і послуг; в) пріоритетне здійснення інвестицій у розукрупнення великих корпорацій і створення малих і середніх підприємств, особливо у сфері агропромислового комплексу, енергетики, металургії, машинобудування, хімічної, легкої промисловості, фінансових послуг, туристично-рекреаційної сфери. Результатом має стати зміна сьогоденної структури ВВП: 49 % – товари і 51 % –

учасників воєн, інвалідів, багатодітних сімей, обдарованої в навчанні, науці творчій діяльності молоді.

Оцінка стану ринків і економіки України за період 2001-2013 рр. показує, що Національному банку й уряду України вкрай необхідно здійснювати радикальні інституційні реформи модернізації фінансів і структури виробництва. Вони повинні забезпечити переведення депресивно-інфляційних тенденцій діючої моделі $\uparrow I_Q i_p \uparrow \neq \downarrow i_v I_M \uparrow$ через механізм реформ стабілізації ринків і економіки $\uparrow I_Q i_p \downarrow \neq \downarrow i_v I_M \downarrow$ (табл. 1) до моделі синхронізації (зростання/спаду) факторних змінних, незмінності руху результуючих змінних (цін і оборотності грошей) і становлення фінансово-виробничої рівноваги і збалансованості моделі $\uparrow I_Q \bar{I}_p = \bar{I}_v I_M \uparrow$ української економічної системи.

Таблиця 1

Механізм зміни показників моделі в процесі здійснення реформ стабілізації ринків і економіки в Україні

Роки реформ	Індекс зростання фізичного обсягу продукту $I_Q, \%$ постійне	Коефіцієнт зростання оборотності грошей на один пункт i_v	Коефіцієнт зниження приросту грошей на один пункт $i_M = I - i_v$	Індекс фактичного зниження приросту грошей $I_{Mn} = i_{Mn} \cdot I_{Ml} / i_{Ml} \%$	Індекс фактичного зниження приросту цін $i_{pn} = I_{Mn} / I_Q \%$
1-й початок реформи	Показники моделі на початок реформ стабілізації економіки				
	1.041	0.943	0.057	1.275	1.224
5-й	1.041	0.947	0.053	1.185	1.077
9-й	1.041	0.951	0.049	1.096	1.001
	Показники моделі при здійсненні реформ і стабілізації ціни. Щорічне зростання цін не більше 1.001, або 0,1%, тому що приріст грошової маси $0,951 \cdot 1,096 = 1,042$ майже зрівнявся з приростом продукту 1,041				

послуги у структуру ВВП збалансованої економіки як мінімум 35 % – товари і 65 % – послуги.

Реформи розподілу національного доходу. Національний дохід (оплата праці найманих працівників + чистий прибуток підприємств) $Q_p = M$ – результат зусиль власників капіталу і найманої праці. Тому розподіл національного доходу не може бути іншим між працею і капіталом, як через привласнення кожним тієї частки продукту, яку він створив: $Q_p = aF(K^d, L^{1-d}) = M$ [7, с. 107-113], де d – частка створеного продукту капіталом, $1-d$ – працею або $dQ_p + (1-d)Q_p = dM + (1-d)M$. Реформа розподілу грошової форми національного доходу M стосується створення законодавства, приведення у відповідність доходів виробників і споживачів за результатами їх праці у формі створеного продукту Q . Тому титули, звання, посади номінантів повинні фінансуватися за результатами віддачі їх функціональної діяльності у формі реального продукту чи його вартості. Пенсійний бюджет, який формується з доходів працюючих, теж має розподілятися не за статусом «національного», «заслуженого», «державного службовця» чи ще когось, а за конкретну працю у формі національного доходу, за винятком

Це потребує великих капіталовкладень і надійного контролю за цільовим використанням коштів. Враховуючи коефіцієнт залишкової вартості основного капіталу 0,45-0,60, норми матеріальних затрат 0,40-0,80, норми рентабельності – 0,05, + 0,05, потребу фінансування власних новаційних технологій, підвищення експортного потенціалу, імпортозаміщення і пошуку ринків збуту на кожний пункт зростання оборотності грошей і припливу інвестицій, зростання приросту маси натурального продукту і зниження приросту маси грошей, необхідно у середньому 100 млрд. грн., або 10 млрд. дол. США. Доцільніше, звісно, на перших етапах залучати прями іноземні інвестиції.

4. Висновки

Реальний стан структурних і динамічних диспропорцій результатів виробництва в Україні свідчить про наявність глибокої системної кризи. Поверхові зміни як у фінансах, так і у виробництві очікуваного позитивного результату не забезпечать. Обґрунтовані методологічні підходи, моделі взаємозв'язків між факторно-результуючими змінними підтверджують необхідність зміни способу мислення всіх суб'єктів управління і регулювання у

напрямі забезпечення продуктивного й ефективного використання праці, капіталу та грошей. Необхідно здійснювати реформи насамперед щодо формування в управлінців, виробників і споживачів фінансово-ринкового мислення, спрямованого на мінімізацію споживчих витрат та максимізацію продуктивної віддачі праці й капіталу. Хронічна інфляція є результатом власне невідповідності способу мислення влади, виробників і споживачів вимогам продуктивності й ефективності виробництва.

Для розроблення конкретних заходів здійснення дефляційних реформ, спрямованих на стабілізацію фінансового, товарного та суміжних із ними ринків і економіки в цілому шляхом планомірного зниження норм відсотка на гроші на фінансовому ринку, зростання фінансових і реальних інвестицій, збільшення обсягів виробництва натурального продукту у виробничій сфері та активізації експорту, оптимізації розподілу національного доходу і встановлення балансу національного доходу, бюджетів і національних витрат необхідна участь незаполітизованих фахівців у сфері фінансів і інвестицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алейнікова О. В. Стратегія макроекономічного регулювання конкурентоспроможності національної економіки / О. В. Алейнікова // Економіка та держава. – 2014. – № 7. – С. 32-36.
2. Венуковський Д. Ю. Актуальні виклики фінансовій безпеці України / Д. Ю. Венуковський // Фінанси України. – 2014. – №3. – С. 37-50.
3. Гасанов С. С. Фінансування структурних зрушень та інноваційної модернізації / С. С. Гасанов, В. О. Сизоненко // Фінанси України. – 2014. – №5. – С. 20-28.
4. Заблоцький М. Б. Балансова фінансово-ринкова регулятивна система : механізм синхронізації трендів грошової пропозиції і натурального продукту / М. Б. Заблоцький // Регіональна економіка. – 2014. – № 2. – С. 132-147.
5. Заблоцький М. Б. Регулювання рівноваги регіональної і національної економіки за проявом ефектів продуктово-цінової дихотомії / М. Б. Заблоцький // Регіональна економіка. – 2014. – № 4. – С. 87-94.
6. Мусатова Г. А. Шляхи залучення фінансових ресурсів у розвиток реального сектору економіки / Г. А. Мусатова, О. В. Бабири // Економіка та держава. – 2014. – № 6. – С. 131-134.
7. Мэнкью М. Г. Макроэкономика / М. Г. Мэнкью; [пер. с англ.]. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 736 с.
8. Радіонов Ю. Д. Проблеми бюджету та їх вплив на регулювання економічного росту / Ю. Д. Радіонов // Економіка та держава. – 2013. – № 10. – С. 29-33.
9. Статистичний щорічник України за 2012 рік / [за ред. О. Г. Осауленка]. – К. : Август Трейд, 2013. – 551 с.
10. Федоренко В. Г. Інвестиційно-інноваційний процес в Україні / В. Г. Федоренко, Ю. Б. Пінчук // Економіка та держава. – 2014. – № 3. – С. 45-46.